e-ISSN 3060-5059
DOI: 10.67227

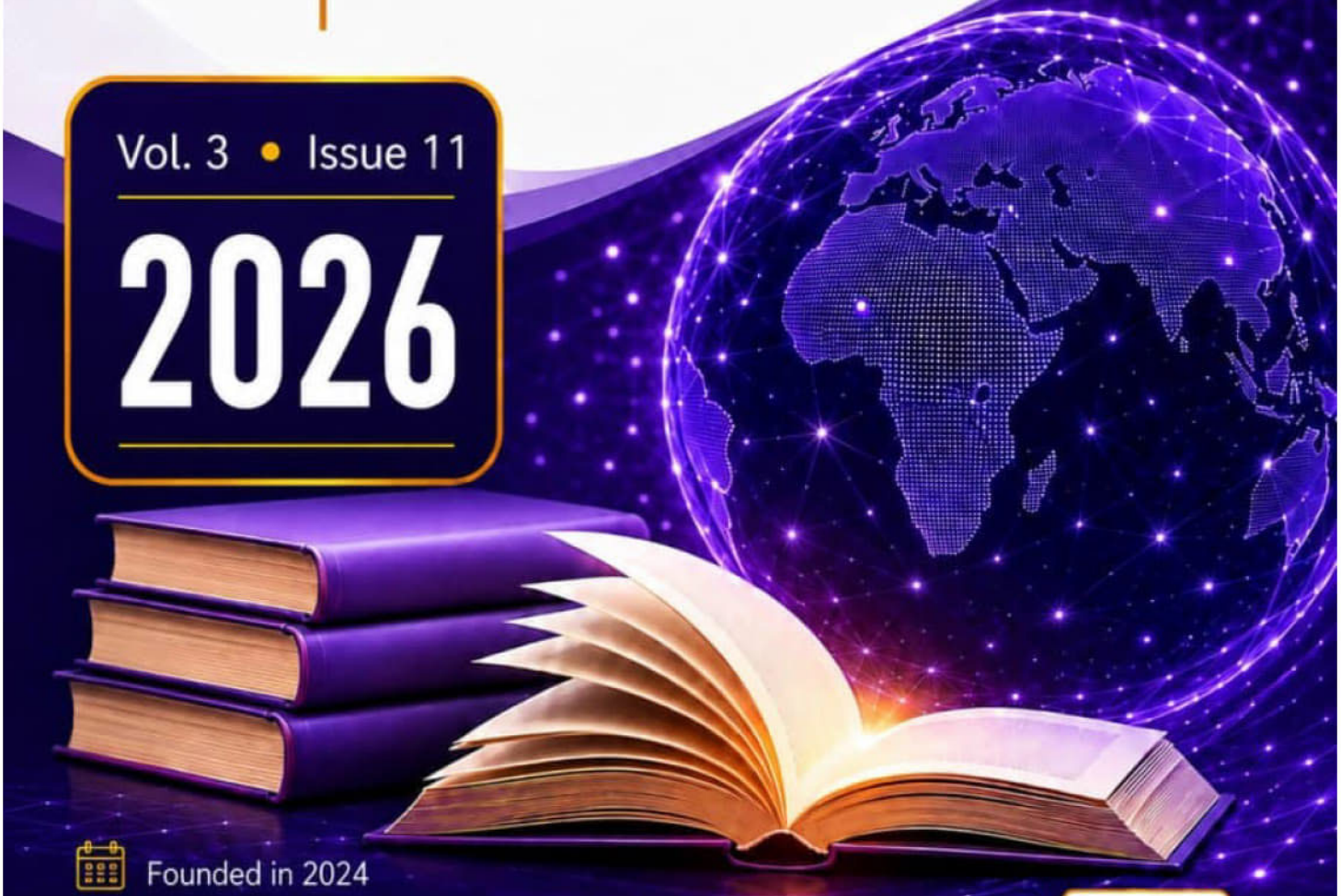
IJTIMOIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 11

2026

Founded in 2024

publishscience.uz | publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

ISSN 3060-5059 (Online)
Article / Original paper *https://doi.org/10.67227/h7n6fx67*

XIVA VA BUXORO XONLIKLARI O‘RTASIDAGI SIYOSIY MUNOSABATLARNING SHARQ QO‘LYOZMA MANBALARIDA TAVSIFI

Xamrayeva Nargiza Shodiyevna
Shahrisabz davlat pedagogika instituti, dotsent, (PhD).
e-mail: nargizahamrayeva2312@gmail.com **ORCID**: https://orcid.org/0009-0005-0661-7313

Annotatsiya.
Maqolada Xiva va Buxoro xonliklari o‘rtasidagi siyosiy munosabatlar sharq qo‘lyozma manbalari asosida tahlil qilinadi. Asosiy e’tibor Abulg‘oziy, Munis, Ogahiy, Somiy, Mahmud ibn Vali, Hofiz Tanish Buxoriy, Mirxond va Xondamir asarlarida siyosiy raqobat, elchilik amaliyoti, sulolaviy xotira, Marv va Amudaryo bo‘yi bilan bog‘liq masalalarning qanday tavsiflanganiga qaratiladi. Tadqiqotda manbalardagi ma’lumotlar faqat tarixiy voqealar haqidagi xabarlar sifatida emas, balki saroy tarixnavisligi, umumiy tarixchilik an’analari va siyosiy legitimatsiya tili bilan bog‘liq holda talqin etiladi.

Kalit so‘zlar: Xiva xonligi, Buxoro amirligi, sharq qo‘lyozmalari, Abulg‘oziy, Munis, Ogahiy, Somiy, elchilik, Marv, siyosiy raqobat.

ОПИСАНИЕ ПОЛИТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ХИВИНСКИМ И БУХАРСКИМ ХАНСТВАМИ В ВОСТОЧНЫХ РУКОПИСНЫХ ИСТОЧНИКАХ

Хамраева Наргиза Шодиевна
Шахрисабзский государственный педагогический институт, доцент, (PhD).

Аннотация.
В статье анализируются политические отношения между Хивинским и Бухарским ханствами на основе восточных рукописных источников. Основное внимание уделяется тому, как в трудах Абулгази, Мунниса, Агахи, Сами, Махмуда ибн Вали, Хафиза Таныша Бухари, Мирхонда и Хондамира освещаются политическое соперничество, дипломатическая практика, династическая память, а также вопросы, связанные с Мервом и территориями вдоль Амударьи. Сведения рукописных источников рассматриваются не только как сообщения об исторических событиях, но и в контексте традиций придворной историографии, всеобщего историописания и языка политической легитимации.

Ключевые слова: Хивинское ханство, Бухарский эмират, восточные рукописи, Абулгази, Мунис, Агахи, Сами, дипломатические отношения, Мерв, политическое соперничество.

THE DESCRIPTION OF POLITICAL RELATIONS BETWEEN THE KHIVA AND BUKHARA KHANATES IN EASTERN MANUSCRIPT SOURCES

Xamrayeva Nargiza Shodiyevna
Shahrisabz State Pedagogical Institute, Associate Professor, (PhD).

Abstract.
This article analyzes political relations between the Khiva and Bukhara Khanates based on Eastern manuscript sources. Particular attention is paid to how political rivalry, diplomatic practices, dynastic memory, and issues concerning Merv and the territories along the Amu Darya River are described in the works of Abulgazi, Munis, Agahi, Sami, Mahmud ibn Vali, Hafiz Tanish Bukhari, Mirkhond, and Khondamir. The information contained in these manuscript sources is interpreted not merely as accounts of historical events but also in relation to the traditions of court historiography, universal historical writing, and the discourse of political legitimation.

Keywords: Khiva Khanate, Bukhara Emirate, Eastern manuscripts, Abulgazi, Munis, Agahi, Sami, diplomacy, Merv, political rivalry.

Kirish. Xiva va Buxoro xonliklari Markaziy Osiyo siyosiy tarixida bir-biriga yaqin, ammo ko‘p hollarda raqobatchi bo‘lgan ikki yirik markazdir. Ular o‘rtasidagi munosabatlarning o‘ziga xosligi shundaki, siyosiy raqobat madaniy, diniy va adabiy umumiylik bilan yonma-yon yashagan. Xorazm va Movarounnahr aholisi ulamolar, savdogarlar, shoirlar, hunarmandlar va qabilaviy guruhlar harakati orqali o‘zaro bog‘langan bo‘lsa, hukmdorlar darajasida chegara, soliq, Marv vohasi, Amudaryo kechuvlari va harbiy ittifoqlar masalasi doimiy tortishuvlarni keltirib chiqargan.

Ta’kidimizcha, mazkur mavzuni o‘rganishda eng muhim jihat ikki xonlikni mutlaq qarama-qarshi siyosiy tuzilmalar sifatida emas, balki bir xil tarixiy muhitda raqobat qilgan markazlar sifatida ko‘rishdir. Xiva ham, Buxoro ham o‘z hukmdorini tartib, adolat va himoya ramzi sifatida ko‘rsatishga intilgan. Shu bois manbalardagi keskin siyosiy iboralar ba’zan voqeaning haqiqiy darajasidan ko‘ra saroyning o‘z nufuzini saqlash ehtiyojini kuchliroq aks ettiradi.

ISSN 3060-5059 (Online)

Maqolaning maqsadi Xiva va Buxoro xonliklari o‘rtasidagi siyosiy munosabatlarni yuqorida zikr etilgan sharq qo‘lyozmalari asosida tahlil qilish, ulardagi voqeaviy xabar, siyosiy baho va janriy maqsadni ajratib ko‘rsatishdan iborat. Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat: manbalar korpusini tavsiflash; har bir manbaning Xiva–Buxoro munosabatlarini o‘rganishdagi o‘rnini belgilash; elchilik va harbiy raqobat tasvirini qiyoslash; Marv, Amudaryo va qabilaviy siyosat omillarini ochish; manba janrining tarixiy tasvirga ta’sirini muhokama qilish.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda manbashunoslik, tarixiy-qiyosiy tahlil, genealogik talqin va janriy tahlil usullaridan foydalanildi. Manbashunoslik yondashuvi har bir qo‘lyozma asarning muallifi, yozilish muhiti, homiylik doirasi va axborot imkoniyatini hisobga olishni talab qiladi. Masalan, Abulg‘oziy Bahodirxonning “Shajarayi turk” asari Xorazmdagi shayboniy-chingiziy sulola xotirasi, nasab va siyosiy merosni tushunish uchun muhim bo‘lsa, “Shajarayi tarokima” turkman qabilalari haqidagi ma’lumotlari bilan Xiva–Buxoro munosabatlarida qabilaviy omilni anglashga xizmat qiladi.

Munis va Ogahiyning “Firdavs ul-iqbol” asari Xiva saroy tarixnavisligining eng muhim namunalaridan biri sifatida qaraldi. Unda Xorazm tarixi, Qo‘ng‘irotlar hokimiyati, harbiy yurishlar, elchilik va chegara munosabatlari batafsil aks etadi. Ogahiyning “Riyoz ud-davla” va “Zubdat ut-tavorix” asarlari esa keyingi davr voqealarini davom ettirib, ayniqsa, Olloqulixon va Rahimqulixon zamonida Buxoro bilan munosabatlar qanday siyosiy tilda yoritilganini ko‘rsatadi.

TADQIQOT NATIJALARI

Abulg‘oziy Bahodirxonning “Shajarayi turk” asari Xiva–Buxoro munosabatlari tarixini bevosita XIX asr kesimida emas, balki chuqur sulolaviy va genealogik zaminda tushunish imkonini beradi. Asarda turkiy-mo‘g‘ul nasab, Chingiziy meros, Xorazm hukmdorlari va siyosiy hokimiyatning qonuniyligi markaziy o‘rin tutadi [1]. Bunday nasabnoma an’anasi keyingi Xiva tarixnavisligida ham muhim bo‘lib qoldi, chunki hukmdorning legitimligi ko‘pincha uning nasabi, tarixiy xotiraga egaligi va ulusni tartibga solish qobiliyati bilan bog‘langan.

“Shajarayi tarokima” esa turkman qabilalari haqidagi ma’lumotlari bilan Xiva va Buxoro munosabatlarida qabilaviy omilni tahlil qilishga yordam beradi. Xiva xonligi uchun turkman guruhlari bir vaqtning o‘zida harbiy kuch, chegaraviy muvozanat va siyosiy xavf manbai bo‘lgan. Buxoro amirligi ham Marv va Amudaryo atrofidagi qabilaviy harakatlarni diqqat bilan kuzatgan. Shuning uchun Abulg‘oziy asarlari munosabatlarning ilk genealogik-etnik qatlamini ochib beradi.

Abulg‘oziydagi tarixiy til nasab, ulus, qabila va hukmdor mas’uliyati tushunchalariga tayanadi. Bu tushunchalar keyingi Munis va Ogahiy asarlarida ham boshqa shaklda davom etadi: Xiva hukmdori faqat shahar markazini boshqaruvchi shaxs emas, balki Xorazm, turkmanlar, qoraqalpoqlar va chegara hududlari bilan bog‘liq keng siyosiy tizimni tartibga soluvchi hokim sifatida ko‘rinadi.

Fikrimizcha, Abulg‘oziy asarlarining ahamiyati ulardagi ayrim voqealarning bevosita Xiva–Buxoro urushlariga tegishliligi bilan emas, balki siyosiy fikrlash uslubini shakllantirgani bilan belgilanadi. Nasabga tayanish, qabilalarni tarixiy tartibga solish va hukmdorni ulus xotirasi bilan bog‘lash keyingi Xiva solnomalarida ham seziladi. Demak, Abulg‘oziyni kiritish maqolaning tarixiy ildizini mustahkamlaydi.

“Firdavs ul-iqbol”da Xiva va Buxoro munosabatlari Xorazm markazli siyosiy nuqtayi nazardan yoritiladi. Asarda raqiblar bilan kurash, chegara hududlaridagi harakatlar, elchilar yuborilishi va harbiy yurishlar hukmdorning davlatni muhofaza qilish vazifasi bilan bog‘lanadi [3]. Shu jihatdan manba voqealarni faqat qayd etmaydi, balki ularga siyosiy-ma’naviy baho ham beradi.

Ogahiyning “Riyoz ud-davla” asarida elchilik va qabul marosimlari haqidagi ma’lumotlar Xiva–Buxoro munosabatlarining muhim qirrasini ochadi. Elchining huzurga kirishi, maktub topshirishi, javob olishi, sovg‘a-salom va protokol tartibi diplomatiyaning institutsional tus olganini ko‘rsatadi [4]. Bu ma’lumotlar ikki xonlik o‘rtasidagi ziddiyatlar faqat qurol bilan emas, balki rasmiy yozishma va ramziy obro‘ orqali ham hal qilinganini tasdiqlaydi.

“Zubdat ut-tavorix”da Rahimqulixon davri voqealari orqali Xiva saroy tarixnavisligida siyosiy raqibni tasvirlash usuli yanada yaqqol ko‘rinadi [5]. Asarda Buxoro bilan bog‘liq ziddiyatlar hukmdorning g‘ayrati, davlat himoyasi va adolatni tiklash kabi g‘oyalar bilan birga beriladi. Shuning uchun Ogahiy xabarlaridagi har bir siyosiy voqea saroy mafkurasi bilan bog‘langan holda o‘qilishi kerak.

Munis va Ogahiy asarlaridagi Buxoro obrazi bir xil emas. U ba’zan raqib, ba’zan muzokarachi markaz, ba’zan esa umumiy islomiy siyosiy makonning bir qismi sifatida keladi. Bu ko‘p qirrali tasvir Xiva–Buxoro munosabatlari o‘zgaruvchan bo‘lganini, ularda urush, murosa, elchilik va o‘zaro ehtiyotkorlik birga amal qilganini ko‘rsatadi.

Hofiz Tanish Buxoriyning “Sharafnoma-yi shohiy” asari Buxoro tarixnavisligida hukmdorning markazlashtiruvchi siyosatini madh etishga qaratilgan muhim manbadir [8]. Asar Abdullaxon II davri bilan bog‘liq bo‘lsa-da, unda shakllangan siyosiy tasvir keyingi Buxoro solnomalari uchun muhim namuna vazifasini bajargan: hukmdor tartib o‘rnatuvchi, dushmanlar va isyonlarni yenguvchi, davlat hududlarini birlashtiruvchi shaxs sifatida ko‘rsatiladi.

Bu an’ana Xiva manbalari bilan qiyoslanganda qiziqarli natija beradi. Xiva saroyi o‘z xonini Xorazm tartibining markazi sifatida ko‘rsatgani kabi, Buxoro saroy an’anasi ham amir yoki xonni Movarounnahr barqarorligining markazi sifatida tasvirlaydi. Demak, ikki taraf manbalaridagi keskin baho ko‘pincha voqeaning o‘zidan ko‘ra uning qaysi siyosiy markazdan bayon qilinayotganiga bog‘liq.

Mirzo Abdulazim Somiyning “Tarixi salotini mang‘itiya” asari Buxoro amirligi, ayniqsa, Mang‘itlar davri siyosiy xotirasini o‘rganish uchun muhimdir [6]. Unda Buxoro amirlari faoliyati, hokimiyat almashinuvi, saroy muhiti va siyosiy voqealar Buxoro markazli qarash bilan bayon etiladi. Maqola mavzusi uchun Somiyning ahamiyati shundaki, u Xiva manbalarini Buxoro siyosiy tasavvuri bilan qiyoslash imkonini beradi.

Somiy va Hofiz Tanish Buxoriy materiallari asosida Buxoro tarixnavisligidagi asosiy tamoyilni ko‘rish mumkin: markaziy hokimiyatni mustahkamlash, hududiy parokandalikni bartaraf etish va hukmdorning qonuniyligini tarixiy misollar bilan asoslash. Xiva bilan munosabatlar ana shu katta maqsad doirasida baholangan.

ISSN 3060-5059 (Online)

Fikrimizcha, Buxoro manbalarini Xiva manbalariga qarshi qo‘yishdan ko‘ra, ularni bir-birini to‘ldiruvchi ikki oyna sifatida o‘qish samaraliroq. Bir oyna Xorazm hukmdori manfaatini, ikkinchisi Buxoro markaziy hokimiyati manfaatini aks ettiradi. Ikkala tasvir ham bir tomonlama, ammo aynan shu bir tomonlamalik tarixiy siyosiy ongni tushunishga yordam beradi.

Mahmud ibn Valining “Bahr al-asror fi manoqib al-axyor” asari Markaziy Osiyo, Xuroson va qo‘shni hududlar haqidagi geografik-tarixiy ma’lumotlari bilan muhimdir [7]. U Xiva–Buxoro munosabatlarini bevosita saroy raqobati sifatida emas, balki keng mintaqaviy makonning bir qismi sifatida ko‘rishga yordam beradi. Bu manba orqali shaharlar, yo‘llar, viloyatlar va siyosiy markazlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni tushunish mumkin.

Mirxondning “Ravzat us-safo”si forsiy umumiy tarixchilikning eng mashhur namunalaridan biri bo‘lib, keyingi Markaziy Osiyo tarixnavisligiga kuchli ta’sir ko‘rsatgan [9]. Unda tarix payg‘ambarlar, podshohlar, sulolalar va davlatlar ketma-ketligi orqali bayon qilinadi. Xiva va Buxoro solnomalarida ham voqeani hukmdorlar silsilasi, ilohiy adolat va siyosiy ibrat orqali ma’nolashtirish ana shu umumiy tarixchilik an’anasi bilan bog‘liq.

Xondamirning “Habib us-siyar”i Mirxond an’anasini davom ettirgan holda temuriy, safaviy va boburiy siyosiy makonlar o‘rtasidagi tarixnavislik aloqalarini namoyon qiladi [10]. Bu asar Markaziy Osiyo mualliflari uchun tarixiy voqeani nafaqat xabar, balki axloqiy-siyosiy ibrat sifatida berish namunasi bo‘lgan. Munis, Ogahiy va Somiy asarlaridagi badiiy-tarixiy uslubni shu keng forsiy-islomiy an’ana bilan bog‘lash mumkin.

Xiva va Buxoro munosabatlarining eng muhim amaliy maydoni elchilik aloqalari edi. Ogahiyning “Riyoz ud-davla”sida elchilarni qabul qilish, maktublarni topshirish va hukmdorlar o‘rtasidagi rasmiy munosabatlar haqidagi ma’lumotlar siyosiy raqobatning diplomatik shakllarda ham davom etganini ko‘rsatadi [4]. Elchilik orqali chegara xavfsizligi, asirlar, savdo karvonlari, qabilaviy tobelik va sulh shartlari kabi masalalar muhokama qilingan.

Marv vohasi ikki xonlik o‘rtasidagi raqobatda strategik nuqta bo‘lgan. U Xuroson, Xorazm va Movarounnahrni bog‘lovchi makon sifatida savdo, harbiy harakat va qabilaviy siyosatda katta ahamiyat kasb etgan. Xiva manbalarida Marv atrofidagi harakatlar Xorazm manfaatlari nuqtayi nazaridan, Buxoro manbalarida esa Movarounnahr markaziy siyosatining bir qismi sifatida talqin qilinadi.

Amudaryo bo‘yi ham tabiiy chegara, ham aloqa yo‘li vazifasini bajargan. Xiva uchun daryo voha hayotining asosi, sug‘orish va mudofaa tizimining tayanchi edi; Buxoro uchun esa Amudaryo orqali Xorazm va Xuroson tomon siyosiy ta’sir yuritish imkoniyati mavjud bo‘lgan. Shu sababli kechuvlar, qal’alar va chegara tumanlari manbalarda oddiy geografik obyekt emas, balki siyosiy ahamiyatga ega nuqtalar sifatida tilga olinadi.

Qabilaviy guruhlar bu jarayonda mustaqil siyosiy omil sifatida namoyon bo‘ladi. Abulg‘oziyning turkman urug‘lari haqidagi ma’lumotlari, Ogahiyning harbiy-siyosiy xabarlari va Mahmud ibn Valining mintaqaviy tasvirlari birgalikda o‘qilganda, Xiva–Buxoro raqobatida davlat markazlari bilan bir qatorda qabilalar ham faol ishtirokchi bo‘lgani aniq ko‘rinadi.

TAHLIL VA MUHOKAMA

Manbalar tahlili Xiva va Buxoro munosabatlarini faqat ikki davlat o‘rtasidagi to‘qnashuv sifatida emas, balki bir nechta tarixiy qatlamlar kesishmasi sifatida tushunish zarurligini ko‘rsatadi. Birinchi qatlam — genealogik xotira: Abulg‘oziy asarlaridagi nasab va qabila tarixlari keyingi siyosiy tasvirlar uchun asos yaratgan. Ikkinchi qatlam — saroy solnomasi: Munis, Ogahiy, Hofiz Tanish Buxoriy va Somiy asarlarida hukmdor markazli siyosiy baho ustun turadi.

Uchinchi qatlam — umumiy tarixchilik va islomiy geografiya: Mahmud ibn Vali, Mirxond va Xondamir asarlari voqealarni keng hududiy va ma’naviy makonga joylashtirish imkonini beradi. Bu qatlam Xiva va Buxoroni bir-biridan mutlaq ajralgan siyosiy dunyolar emas, balki umumiy forsiy-turkiy-islomiy tarixnavislik hududining ikki markazi sifatida ko‘rishga yordam beradi.

Saroy manbalaridagi raqib obrazi tanqidiy o‘qilishi kerak. Agar “Firdavs ul-iqbol” yoki “Zubdat ut-tavorix”da Buxoro raqib sifatida tasvirlansa [3; 5], bu Xiva saroyining siyosiy manfaati va hukmdor legitimatsiyasi bilan bog‘liq. Agar Buxoro manbalarida Xiva harakatlari markaziy tartibga tahdid sifatida ko‘rinsa [6; 8], bu Buxoro siyosiy markazining o‘zini himoya qilish tili bilan izohlanadi. Demak, manba xabarini uning siyosiy nutqidan ajratmasdan tahlil qilish mumkin emas.

Elchilik ma’lumotlari esa ikki xonlik o‘rtasidagi munosabatlar keskin bo‘lgan davrlarda ham muloqot uzilmaganini ko‘rsatadi. Bu holat Markaziy Osiyo siyosiy madaniyatida raqobat va diplomatiya bir-biriga zid emasligini, aksincha, bir tizimning ikki vositasi sifatida ishlaganini anglatadi. Harbiy yurishlar bosim yaratgan, elchilik esa shu bosimni siyosiy natijaga aylantirgan.

Elchilik xabarlarini o‘qishda sovg‘a-salom, qabul tartibi va maktub uslubini mayda detallar deb qaramaslik kerak. Aksincha, aynan shu detallar davlatlar o‘rtasidagi maqom munosabatini belgilaydi. Qaysi elchi qanday qabul qilingani, unga qanday javob berilgani va maktubda qanday ibora ishlatilgani siyosiy ustunlik yoki tenglik haqidagi tasavvurni namoyon etadi.

Marv va Amudaryo masalasida ham mualliflik xulosasi shuki, geografiya siyosatning passiv sahnasi emas. Vohalar, daryo kechuvlari va qabilaviy ko‘chish yo‘llari davlat qarorlarini shakllantirgan. Xiva va Buxoro o‘rtasidagi raqobat aynan shu tabiiy va ijtimoiy yo‘laklarda kuchaygan, chunki ular savdo, harbiy harakat va nufuzni birlashtirgan.

Shuningdek, manbalardagi Marv va Amudaryo tasvirlari geografiyaning siyosiy ma’nosini ochadi. Voha, daryo, kechuv, qal’a va qabila oddiy fon emas; ular davlat siyosati, soliq, harbiy harakat va nufuz uchun kurashning asosiy obyektlari bo‘lgan. Xiva va Buxoro o‘rtasidagi munosabatlar aynan shu nuqtalarda eng kuchli namoyon bo‘lgan.

XULOSA

Xiva va Buxoro xonliklari o‘rtasidagi siyosiy munosabatlar sharq qo‘lyozma manbalarida ko‘p qirrali tarzda

ISSN 3060-5059 (Online)

tasvirlangan. Abulg‘oziy asarlari bu munosabatlarning genealogik va qabilaviy zaminini ko‘rsatsa, Munis va Ogahiy asarlari Qo‘ng‘irotlar davri Xiva saroyi nuqtayi nazaridan raqobat, elchilik va chegara siyosatini yoritadi. Somiy va Hofiz Tanish Buxoriy esa Buxoro markazli siyosiy xotira va markazlashuv g‘oyasini tahlil qilishga yordam beradi.

Mahmud ibn Vali, Mirxond va Xondamir asarlari Xiva–Buxoro munosabatlarini kengroq tarixnavislik an’anasiga joylashtiradi. Ular orqali mahalliy siyosiy voqealar umumiy islomiy tarix, sulolaviy legitimatsiya, geografik tasavvur va axloqiy ibrat tizimi bilan bog‘lanadi. Shu bois mazkur maqolada ushbu asarlar asosiy manbaviy korpusning ajralmas qismi sifatida qaraldi.

Tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi: birinchidan, Xiva–Buxoro munosabatlari raqobat va diplomatiyaning uyg‘un tizimi bo‘lgan; ikkinchidan, Marv, Amudaryo va qabilaviy guruhlar ikki davlat siyosatida markaziy o‘rin tutgan; uchinchidan, manba janri tarixiy tasvirga kuchli ta’sir qilgan; to‘rtinchidan, sharq qo‘lyozmalarini qiyosiy o‘qish Xiva va Buxoroni bir vaqtning o‘zida raqib hamda umumiy madaniy-siyosiy makonning ishtirokchilari sifatida ko‘rish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abulg‘oziy Bahodirxon. Shajarayi turk. – Toshkent: Fan, 1992.
2. Abulg‘oziy Bahodirxon. Shajarayi tarokima. – Toshkent: Cho‘lpon, 1995.
3. Munis Shermuhammad Mirob, Ogahiy Muhammad Rizo Mirob. Firdavs ul-iqbol: Xorazm tarixi / tarjima va izohlar Y. Bregel. – Leiden: Brill, 1999/2021.
4. Ogahiy Muhammad Rizo Mirob. Riyoz ud-davla. – Toshkent: qo‘lyozma va nashrlar asosida.
5. Ogahiy Muhammad Rizo Mirob. Zubdat ut-tavorix: ilmiy-tanqidiy matn. – Toshkent, 2016.
6. Mirzo Abdulazim Somiy. Tarixi salotini mang‘itiya: Buxoro tarixi bo‘yicha qo‘lyozma manba.
7. Mahmud ibn Vali. Bahr al-asror fi manoqib al-axyor: Markaziy Osiyo tarixi va geografiyasiga oid qo‘lyozma manba.
8. Hofiz Tanish Buxoriy. Sharafnoma-yi shohiy (Abdullanoma): Buxoro Shayboniylari davri tarixiga oid manba.
9. Mirxond. Ravzat us-safo: forsiy umumiy tarixchilik yodgorligi.
10. Xondamir. Habib us-siyar: forsiy-islomiy tarixnavislik manbasi.
11. Xamrayeva N. Xiva xonligida ma’muriy islohotlar: Abulg‘oziyxon va undan keyingi davrda xonlikning markaziy boshqaruv tizimidagi o‘zgarishlar // Ijtimoiy-gumanitar sohada ilmiy-innovatsion tadqiqotlar. – 2026. – Jild 3, № 4. – B. 112–117.
12. Bregel Y. Historiography XII. Central Asia // Encyclopaedia Iranica. – 2004.
13. Sartori P., Bregel Y. Khiva // Encyclopaedia Iranica. – 2020.
14. Pickett J. Enemies Beyond the Red Sands: The Bukhara-Khiva Dynamic as Mediated by Textual Genre // Journal of Persianate Studies. – 2016. – Vol. 9, № 2. – P. 158–182.
15. Pirnazarov L. History and Development and Professional Qualities of the Teacher of Music // Science and Innovation. – 2023. – Vol. 2, № B5. – P. 198–203.
16. Hamraeva N. The History of the Khiva Khanate's Relations Between Neighboring Countries in “Shajaraii Turk” // Central Asian Journal of Social Sciences and History. – 2022. – Vol. 3, № 1. – P. 16–18.